

Höstens lönerörelse Fungerar EFO-modellen eller behövs en inkomstpolitik?

Inledare: Fil dr *Nils Lundgren*.

Debattdeltagare: Docent *Karl-Olof Faxén*, utredningschef *Clas-Erik Odhner*, fil dr *Lars Jacobsson* och M A *Franz Ettl*

NILS LUNDGREN:

Lönerna är naturligtvis i teknisk mening en form av priser. Lönebildningen är en del av den allmänna prisbildningen. Den fungerar *till dels* på samma sätt och har *till dels* samma uppgifter som prisbildningen i övrigt. Det finns emellertid starka skäl till att vi tillmäter just lönebildningen och lönerna en särskilt stor vikt i samhällsekonomin.

För det första är lönernas utveckling relativt priserna avgörande för inkomstfördelningen mellan arbete och kapital, vilket är en fråga till vilken vi knyter starka samhällsekonomiska varderingar. För det andra försiggår lönebildningen i särskilda institutionella former, som skiljer sig från den övriga prisbildningens. Lönerna satts i stor utsträckning av parter som behärskar utbud och efterfrågan över stora delar av sina marknader. Kontrakten gäller vanligen långa perioder och den lönestruktur som efterstravas präglas starkt av målsättningar beträffande inkomstfördelningen mellan löngrupperna och mindre kanske av hänsyn till fordelarna med jämvikt på olika delar av arbetsmarknaden. För det tredje avser lönebildningen en marknad som i sig inte alls är lika internationell som varumarknaden, samtidigt som lönebildningen är avgörande för kostnaderna i varuproduktionen, vars avsättningspriser däremot i sin tur bestäms på en starkt internationaliserad marknad. Detta förhållande torde vara en

grundläggande förklaring till att den internationella konkurrenskraften så lätt kan rubbas i olika länder.

Låt mig för säkerhets skull tillägga att jag är helt medveten om att det förekommer ofullständig konkurrens och långa kontrakt även på varumarknaden och att marknadskräfterna via löneglidningen ibland kör över organisationerna på arbetsmarknaden. Jag tror ändå att en koncentration av den ekonomisk-politiska analysen på just lönebildningen är valgrundad av de skäl jag här anfört.

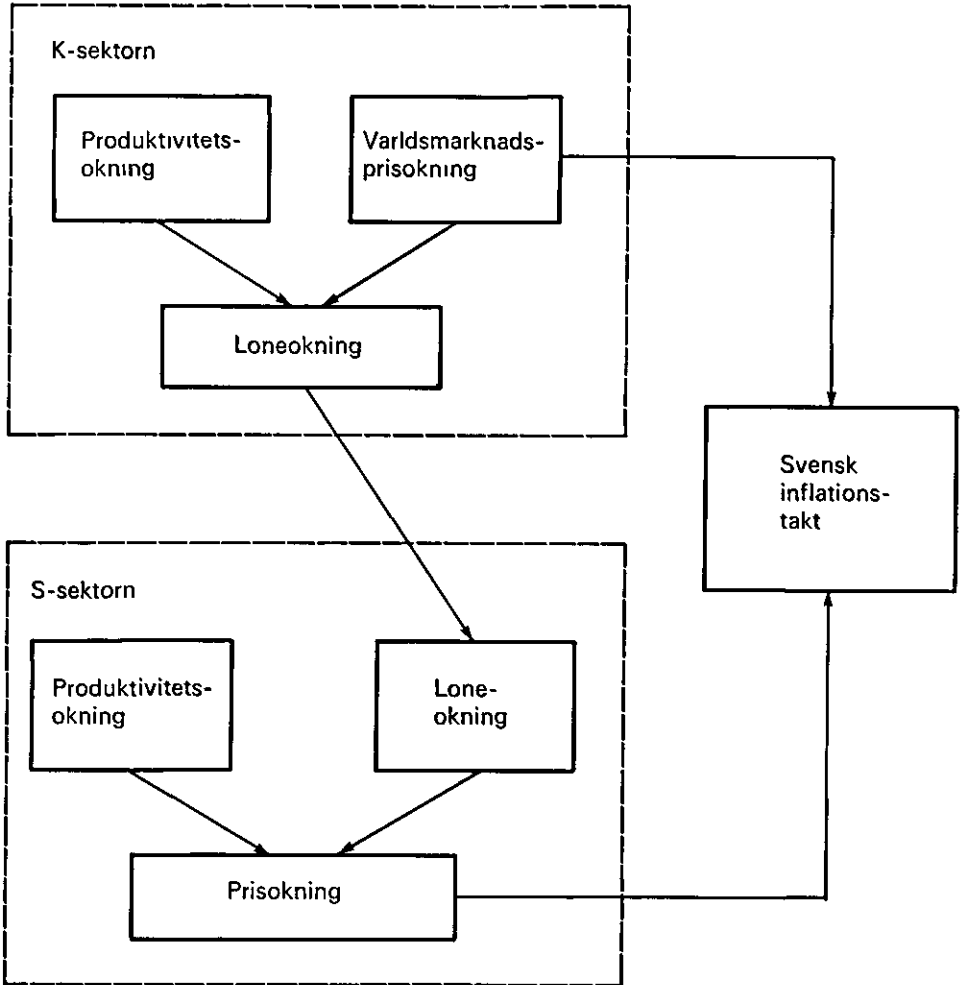
EFO-modellen

Låt mig nu börja med att blicka tillbaka på hur vi har sett på lönebildningen i svensk ekonomi tidigare: Jag tar alltså upp den sk EFO-modellen, vars upphovsmän kommer att tala efter mig.

Det har (*figur 1*) är en utomordentligt stark forenkling av den typ som brukar presenteras i pressen och i löneförhandlingar. Jag antar att det i detta sällskap inte krävs någon särskilt noggrann genomgång av vad det är fråga om. Jag behöver emellertid ha denna figur att referera till då och då.

Mekanismen för den svenska lönebildningen har sedan 1960-talets slut beskrivits på följande sätt. Vi har en k-sektor, som är

Figur 1. EFO-modellen

utsatt för internationell konkurrens, och en s-sektor, som kan betraktas som skyddad mot direkt internationell konkurrens. K-sektorn är någorlunda liktydig med industrin. Tankegången har varit den att vi har en prisökning år från år på världsmarknaden och att denna kommer att galla för k-sektorn vid fasta vaxelkurser. Om man tänker sig att man skall bevara den lönsamhetsnivå som man hade under föregående period kan man lägga ihop denna prisökning med den väntade produktivitetsoökningen och få ett löneökningstrymme. Om vi väntar oss en 5-procentig prisökning på världsmarknaden och en 5-procentig produktivitetsoökning, får vi alltså 10 procents löneökningstrymme.

Trots att vi nu alla – både ekonomer och

icke-ekonomer, rynkar på nasan och säger att detta är alldeles för förenklat, visar det sig ändå att när man väl kommer fram till löneförhandlingar, så slår den här modellen igenom i resonemangen med närmast forodande kraft.

När löneökningstakten har bestämts (i modellteknisk mening) på den konkurrensutsatta sektorn, har vi också bestämt vilken löneökningstakten rimligen måste bli i resten av ekonomin, dvs i s-sektorn. Ingen jobbar för lägre lön än den som erbjuds i k-sektorn, och tvärtom. Detta följer både av en solidarisk lönepolitik (enligt vilken man skall ha samma lön för samma arbete) och av marknadskrafterna (the law of one price). Därmed får vi enligt modellen fram den prisökning

som måste till i s-sektorn, och därmed skulle också den svenska inflationstakten vara bestämmd.

Det är svårt att avgöra om EFO-modellen har uppfattats som en positiv eller en negativ analys, dvs om den är en beskrivning av hur det går till eller en beskrivning av hur vi tycker att det bör gå till.

Det är väsentligt att notera att om vi faktiskt följer den här modellen, så bestäms inflationstakten i Sverige helt av vad som händer i omvärlden, så länge vi inte ändrar vaxelkurspolitiken.

Det följer också en del andra överraskande slutsatser, tex att ju högre produktivitetsökningen blir i den konkurrensutsatta sektorn, desto högre inflationstakt får man i den svenska ekonomin. Jag skall återkomma till de självklara invändningarna. Låt oss bara först notera att modellen framlades mot slutet av 1960-talet, då vi hade en period på 20 år bakom oss, vilken tycktes väl beskrivas av modellen. På 1970-talet ser det inte alls ut på det sättet. Där fungerar inte EFO-modellen som en god beskrivning av vad som faktiskt skett.

Jämviktsmekanismen vid felbedömningar

Innan man därmed förkastar EFO-modellen och konstaterar att det krävs en annan beskrivning (eller en annan norm) tycker jag att vi skall notera att den figur som vi nu ser här på duken är en vulgarvariant. EFO-modellen bygger på en mer sofistikerad uppfattning av hur det går till i ekonomin (och eventuellt hur det bör gå till).

Det är väsentligt att komma ihåg att det är ex-ante-data man rör sig med. Har görs prognoser för världsmarknadspriser och för produktivitetsokning på upp till tre år. På grundval av sådana prognoser läser man sedan löneökningen för en lång period. Där i ligger då naturligtvis en betydande risk för att man skall komma fel, dvs att utvecklingen blir väsentligt annorlunda. Den här modellen har emellertid en jämviktsmekanism som kan föra ekonomin tillbaka till jämvikt. Den mekanismen beskrevs av EFO-mannen i korthet på det sättet, att har man överskattat priser och/eller produktivitet i k-sektorn, så kommer lönsamheten att sjunka. Detta leder till lägre produktion, neddragna investeringsplaner och därmed till hot mot sysselsättningen. I nästa avtalsförhandling kommer man att ta hänsyn till detta, dvs det blir en lägre löneökning. Det omvända inträffar om man har

hamnat för lågt. Utvecklingen under 70-talet innehåller två sådana prognosmissar med efterföljande justeringar, först en underskattning och sedan en överskattning.

Historieskrivningen bör se ut på följande sätt i detta avseende. Fram till 1970 hade inflationstakten hållit sig i intervallet 2–4 procent i nästan tjugo år. Så sent som 1968 hade vi prisstabilitet i landet. Nettoprisindex låg stilla det året och den blygsamma prishöjningen i konsumentprisindex berodde på höjning av den indirekta beskattningen. De grundläggande prisförväntningarna var därför inställda på en låg inflationstakt och treårsavtalet för åren 1971–73 som dessutom ingicks i djup lågkonjunktur i början av 1971, blev därför lågt. Man felbedömde kort sagt världsmarknadsprisutvecklingen och näringslivets lönsamhet blev mycket god framåt mitten av 70-talet.

I tvåårsavtalet för 1975–76 tog man igen detta och anpassade sig dessutom till den snabba världsinflation man ansåg hade etablerats. Även denna prognos visade sig emellertid felaktig. Oljeprishöjning och åtstramningspolitik drog ner inflationstakten och den svenska löneutvecklingen visade sig därmed ha blivit för hög. Denna gång ansåg vi oss dock inte kunna lita helt till EFO-modellens jämviktsmekanism trots att denna fungerade (avtalet för 1978–79 blev ju lågt) utan tillgrip också devalvering, en utväg som jag skall återkomma till.

En annan väsentlig sak att beakta i sammanhanget är att det egentligen inte bara gällt att göra prognoser för världsmarknadspriser i största allmänhet eftersom ju inte alla världsmarknadspriser är intressanta för oss. Vi har haft problem eftersom bytesförhållandet har varierat kraftigt under 1970-talet, medan det däremot var utomordentligt stabilt under 1950- och 1960-talen, när EFO-modellen utvecklades.

Prognosproblemen och det mer nyckfulla bytesförhållandet har således under 1970-talet vållat stora svårigheter och ställt stora krav på jämviktsmekanismen.

Vi har dessutom direkta statistiska problem att komma underfund med vilka världsmarknadspriser vi vill mäta. Vi är benägna att se på utvecklingen av svenska företags exportpriser. Eftersom på kortare sikt de svenska exportföretagen kan variera sina priser, alltså höja dem väsentligt mer än omvärlden – eller väsentligt mindre – ligger där stora risker för att man tolkar relativa prishöjningar i svensk exportindustri som ett utrymme för stora löneökningar, när i själva verket det motsatta förhållandet kan vara fallet, dvs att

prisstegringarna är en kortsiktig reaktion på höga kostnadsstegringar i det förgångna.

Struktumvandlingens roll

Vi har vidare problemet med ekonomins struktur. Det är nämligen så att det som skall styra löneutvecklingen har är k-sektorns förmåga att överleva år efter år. Om vi har ett läge där vi ökar framför allt den offentliga sektorns storlek – den offentliga sektorn ingår ju i s-sektorn – skall resurser föras över dit från k-sektorn. För att de resurserna skall frigöras måste kostnaderna i k-sektorn drivas upp extra mycket. I efterhand kommer produktiviteten i k-sektorn att ha stigit så mycket som EFO-modellen kräver för jämvikt genom att det ju är de marginella, dvs de minst produktiva enheterna, i k-sektorn som har slagits ut. Det är en egentligen självklar, men ändå något överraskande slutsats, att ju snabbare den offentliga sektorns andel i ekonomin avses skola vaxa, desto större utrymme för lönehöjningar har vi. Det omvända förhållandet inträffar, om vi istället vill öka k-sektorns storlek – då minskar som en följd av denna uppläggning löneutrymmet.

Under 1950- och 1960-talen hade vi, som sagt, en ganska stabil expansion med en ständigt växande offentlig sektor – i en ganska jämnt takt. Denna ställde mindre krav på anpassningsmekanismen och ökade det nominella löneutrymmet.

Nya tendenser i lönebildningen

Under 1970-talet fick vi vidare ett sammanbrott för det valutasystem som vi lärt oss att betrakta som självklart under 1950- och 1960-talen. Det har egentligen tagit hela 1970-talet för nationen att bli medveten om vad ett nytt växelkurssystem innebär på olika områden. Ytterligare en komplikation är att vi behöll nominella skatteskalor med höga marginalskatter, trots att inflationstakten flerdubbades under 70-talet. Detta har fort in skattefrågan i lönerörelserna och ändrat arbetsfördelningen mellan arbetsmarknadens parter och statsmakterna på ett orimligt sätt. Vi fick ett läge där höga skatter blev ett argument för lönehöjningar.

Skatteargumentets introduktion i avtalsrörelserna har öppnat vägen för en ny typ av lönebildning, där kravet att vidmakthålla selsättning, lonsamhet och önskad investeringstakt i k-sektorn fått stryka på foten. Om lönerna sätts i syfte att åstadkomma tex en viss realinkomst efter skatt, så måste något annat anpassas i det ekonomiska systemet.

Om lönebildningen på detta sätt frikopplas får vi emellertid en rollfördelning i ekonomin som alla måste uppfatta som fullständigt orimlig.

En första självklar metod att absorbera en sådan exogen löneutveckling är att justera vaxelkursen. I EFO-modellen gjordes en prognos för världsmarknadens prisutveckling, varefter man beräknade löneutrymmet på nyss beskrivet sätt. Antag nu att man i stället går den andra vägen, så att man först bestämmer en lämplig lönehöjning med hänsyn till skatter och andra samhällsmål och sedan beräknar den väntade produktivitetsökningen. Kalkylen går då i motsatt riktning dvs det som faller ut är inte löneutrymmet, utan prishöjningsbehovet. Vid given världsmarknadsprisstegring i utländskt mynt har man därmed räknat ut hur stor devalvering eller revalvering som krävs.

Den lösningen på problemet innebar emellertid att statsmakterna eller närmare bestämt riksbanken går in och med vaxelkurserna bestämmer inkomstfördelningen mellan arbete och kapital. Löneförhandlingarna har där emot i denna uppläggning inte något inflytande på fördelningen utan har som huvudfunktion att bestämma inflationstakten i samhället.

Ett sådant rollbyte är minst sagt olyckligt. Egentligen vill nog ingen att arbetsmarknadsparterna bestämmer inflationen och att statsmakterna fördelar inkomsterna mellan arbete och kapital.

Vi kan emellertid också absorbera en exogen löneutveckling (dvs en löneutveckling som inte bestäms av k-sektorns betalningsförmåga i EFO-mening utan av hänsyn till skatter, reallönekrav o dyl) genom att låta k-sektorn minska och låta en expanderande offentlig sysselsättning absorbera det som blir över.

Då har vi i stället fått den andra egendomliga lösningen, nämligen att arbetsmarknadens parter genom sina förhandlingar bestämmer fördelningen mellan den offentliga och privata sektorn snarare än fördelningen mellan arbete och kapital.

Man kan också subventionera företagen genom att sänka arbetsgivaravgifter och liknande, för att klara en löne- och prishöjning som skjuter över målet. Men under normala förhållanden måste man tanka sig att den expansiva effekten av en sådan finanspolitik måste korrigeras genom att man höjer konsumtionsskatter och möjligen även inkomstskatter. Då betyder det att staten går in och med finanspolitiken bestämmer fördelningen mellan arbete och kapital.

Det finns ytterligare metoder att absorbera en från EFO-siffrorna exogen loneutveckling. Enligt min uppfattning har de alla den egenskapen gemensam att de leder till ett orimligt resultat vad gäller rollfördelningen mellan statsmakterna och arbetsmarknadens parter.

Om lönenivån inte bestäms med utgångspunkt från k-sektorns betalningsförmåga utan kommer som en kanin ur en hög hatt, så måste det normalt bli för hoga lönehöjningar på sikt. Vi skall komma ihåg att alternativen innebar att staten garanterar k-sektorns lönsamhet. Då blir motståndet från arbetsgivar sidan forsumbart. Det tror jag betyder att man måste ha någon typ av norm av det slag som EFO-modellen erbjuder. Eljest kan man inte ha ett system med fria avtalsförhandlingar. Då krävs en inkomspolitik, dvs då måste statsmakterna bestamma huvuddelen av lonebildningen.

Vanligen betraktar vi lonebildningen som en fråga om att få till stånd en rimlig pris- och loneutveckling vid bevarad full sysselsättning. Jag menar emellertid också att det krävs en tydligare rollfördelning för att få den genomskinlighet i systemet som behövs för att demokratin skall fungera. Det är verkligen inte likgiltigt vilket kompetensområde parlamentet har i en demokrati.

Fria löneförhandlingar kräver i princip att ansvaret för den långsiktiga sysselsättningen ligger på dem som förhandlar om lönerna. Staten måste visserligen föra en utomordentlig aktiv sysselsättningspolitik, men dess ansvar måste galla regional arbetslöshet, konjunkturarbetslöshet, olika typer av friktionsarbetslöshet och arbetslöshet hos grupper med särskilda problem.

Ett problem har är att en för hög allmän kostnadsnivå givetvis alltid yttrar sig i att *marginal*grupper blir arbetslösa, dvs löntagare i stagnerande branscher och regioner, debuterare på arbetsmarknaden med dålig utbildning osv. Poangen här är att statsmakterna deklarerar sin regionalpolitik, industripolitik osv i förväg och att denna politik är anpassad till ett läge med en rimlig allmän lönenivå i EFO-mening. Distinktionen är begreppsmässigt klar, men kan ändå vara svår att göra i praktiken.

Det brukar alltid vara anatema att framställa problemet på detta sätt. Det har särskilt varit fallet när jag tagit upp det med folk från facket. Det låter rätt obehagligt när man säger att man får ligga som man baddar. Jag vill därför påminna om att det för det första är det system jag då pläderar för ett system som vi haft under en lång och för svenska förhållan-

den lyckosam period av utveckling.

För det andra utesluter synsättet inte historiska engångsoperationer när man kommit så långt från samhällsekonomisk balans att den jämviktsmekanism, som finns i EFO-modellen inte kan klara av det på rimlig tid och till rimliga sociala kostnader.

Tänkbara riktlinjer för framtiden

Vad är det då jag pläderar för mera konkret som i stort sett är en återgång till en typ av EFO-tänkandet? Jo, det är i princip en rollfördelning mellan statsmakterna å ena sidan och arbetsmarknadens parter å andra sidan. Denna rollfördelning forutsätter att vissa grundläggande beslut fattas i en bestämmd ordning.

Statsmakterna måste fastställa dels vaxelkurspolitiken, dels de skatter och avgifter som påverkar fördelningen mellan arbete och kapital under avtalsperioden. Det betyder att man talar om vad som kommer att galla i fråga om produktionsfaktorskatter av typ arbetsgivaravgift, kapitalskatter och liknande. Vidare måste man från statsmakternas sida framlägga den plan man har för ökning av den offentliga sektorns sysselsättning under perioden.

I nästa steg gör arbetsmarknadens parter upp om produktionsresultatet i k-sektorn, dvs löntagarna i k-sektorn fortsätter att vara löneledande i enlighet med EFO-modellen. Jag tänker mig då också att vi nu lart oss av det förhållandevis kaotiska 70-talet att ta hänsyn till hur växelkursystemet fungerar i världen, hur förskjutningar i bytesförhållandena äger rum, osv. Vi går alltså ifrån denna förenklade modell på duken bakom mig som bl a innebär att man ständigt antar att startläget är acceptabelt. Startläget kan ju tex vara ett läge med obalans, varvid loneutrymmet kan bli ett helt annat än det som här är angivet.

Den här uppläggningsen innebär också att någon hänsyn till inkomstskatter och konsumtionsskatter och ändringar i dessa inte skall tas i löneförhandlingarna. Synpunkter på den typen av skatter måste föras fram antingen av medborgarna i val, dvs genom den politiska processen eller av arbetsmarknadsparterna direkt till statsmakterna men utan någon koppling till loneavtalen.

Jag menar också att politikerna bör finansiera den offentliga sektorn genom skatter som inte minskar det nominella loneutrymmet. Det tror jag är viktigt för det jag nyss kallade genomskinligheten i systemet. Jag tror att det är olyckligt om man får ett läge där statsmakterna till synes till låga kostnader inför soci-

ala förmåner, medan den politiska bördan att finansiera detta läggs på fackföreningsrörelsens ledning, som måste förklara för medlemmarna varför loneutrymmet är lägre.

Mitt svar på frågan i dagens rubrik är alltså att ett moderniserat EFO-tänkande fungerar även i dag som lonebildningsmodell. För den lilla öppna ekonomin är just denna typ av något mer sofistikerad EFO-modell en självklar utgångspunkt för ett system med rimlig rollfördelning. Därmed skulle någon inkomst-

politik inte kravas.

Låt mig avslutningsvis varna för att det ligger en dold övertalning i rubriken för denna debatt. Formuleringen antyder att inkomstpolitik visserligen är en föga salongsfärdig typ av ekonomisk politik men att den är effektiv och kan bli nödvändig om det blir alltför kaotiskt i ekonomin. Jag betvivlar att en inkomstpolitik över huvudtaget skulle fungera. Erfarenheterna från vår omvärld är dåliga.

Debatt

Redigerat referat

Karl-Olof Faxén:

Jag skall börja med några kommentarer till Nils Lundgrens inledning för att sedan framföra några mer självständiga synpunkter. Jag vill då först ta upp frågan om EFO-modellens karaktär.

Som Nils Lundgren sade lades modellen fast i slutet av 1960-talet, även om den i praktiken då fungerat under rätt lång tid. Det var således mer av historieskrivning än en framåtsyftande analys.

Man kan säga att indelningen i en k-sektor och en s-sektor var en ganska bra beskrivning av hur Svenska Arbetsgivareföreningen fungerade internt. Man hade ett antal förbund som representerade k-sektorn och som bildade ett mer aktivt block. Man hade vidare en grupp av förbund som tillhörde s-sektorn och som mer eller mindre medvetet spelade en mer passiv roll och alltså stödde de ståndpunkter som förbunden i k-sektorn intog.

Jag kan väl säga att vi kanske inte gjorde kalkyler som var så forfärligt sofistikerade eller genomförda som just EFO-modellen, men det förekom naturligtvis beräkningar av precis samma slag som grund för de avvagningar man kom fram till.

Orsaken till att EFO-modellen så bra beskrev den historiska utvecklingen fram till 1968 var väl att den byggde på det tankande som legat till grund för loneavvagningen under denna period, dvs att det egentligen inte hade varit en sådan marknadsmekanism som Nils Lundgren beskrev med påverkan på investeringar och arbetsmarknadslage utan att parterna gick mer eller mindre direkt på den har normen. Man justerade alltså de avtalsmassiga höjningarna så att man höll sig någorlunda

vid huvudkursen och inte så att säga brot igenom vaggarna i den korridor som EFO-rapporten talade om.

Investeringarna var under "EFO-perioden" egentligen inte något problem vid beräkningen av loneutrymmet. Utvecklingen "surfade" på toppen av en våg, en kumulativ process, som utmärktes av att investeringarna expanderade och lönsamhetsutvecklingen var sådan att dessa investeringar kunde finansieras. Från parternas sida var man på det klara med att man diskuterade lonerna före skatt. Frågan om skatterna drogs inte in i lonediskussionerna.

Vad som sedan hande var att vi gick in i förhandlingar med tjänstemannen om femårsavtal, som var baserat på EFO-modellens tankande. Det avtalet blev sedan normbildande för LO-avtalet 1971, även om vi inte lyckades hålla det hela inom ramen. Sedan kom ju oljekrisen, som helt förändrade förutsättningarna.

Vad var det då i den yttre ramen för lonebildningen som brot sonder förutsättningarna för EFO-modellen?

Det första var den internationella inflationen 1974-75. Det blev omöjligt att inom rimliga marginaler uppskatta prisutvecklingen på våra exportmarknader 18 månader framåt i tiden.

Vi fick för det andra en lönsamhetsnedgång i hemmaningarna, som vi inte haft någon motsvarighet till tidigare. EFO-tankandet byggde på att lönsamhetsvariationer framför allt agde rum i den konkurrensutsatta eller utlandskonkurrerande sektorn, medan hemmamarknaderna utmärktes av konstantprissättning vid konstant lönsamhet.

Men 1975 sjönk driftöverskottsandelen i den icke utlandskonkurrerande sektorn med åtminstone 6 procentenheter under den tidigare nivån, och därmed kom man i ett läge där branscher inom den icke utlandskonkurrerande sektorn, tex handeln, kom att spela en väsentligare roll än tidigare inom SAF.

Nils Lundgren pekade på den offentliga sektorns förändrade roll under 1970-talet, samtidigt som han påpekade att det är riktigt att den utlandskonkurrerande delen av näringslivet varit ledande i lönebildningshansende.

Ett fundamentalt problem är den roll som kommunerna spelar. Kommunerna fattar beslut i närmare 300 separata församlingar och kan inte göras till föremål för central styrning, såsom det svenska statsskicket ser ut. Ur många synvinklar – i varje fall ur den synvinkel vi här diskuterar – kan det vara mer praktiskt att kommunerna betraktas som tillhörande den privata sektorn. Om lantagarna i sina kommunala församlingar rostar för högre skatter därför att det skall kunna skaffa sig el-ljus-spår eller någonting annat, finns det ingen anledning att beakta dessa skattehöjningar i lönepolitiken.

Den statliga skattepolitiken fyller också andra funktioner än att skatterna finansierar konsumtionstjänster åt löntagare och andra medborgare. Genom att skattepolitiken är centraliserad kan den samordnas med SAF-LO-PTK-förhandlingarna och dess effekter i olika inkomstlagen kan beaktas. Här ligger ett ganska svårt problem i dagsläget som jag tycker att Nils Lundgren tog alltför lätt på.

En annan väsentlig poäng i EFO-modellen var normen för lönsamheten. Den formulerades så att man skulle eftersträva en lönsamhet enligt huvudkursen. Lönsamheten ansågs inte historiskt beständ utan man skulle beakta finansieringen av de investeringar som var nödvändiga för att den kumulativa, expansiva tillväxten skulle kunna fortsätta i lugn och stabil takt. Investeringarna måste kunna finansieras utan en trendmassig ökning av det lånade kapitalet i förhållande till det egna som på längre sikt måste leda till en orimligt låg soliditet. Soliditeten var alltså en styråra i detta resonemang. Däremot tog EFO-rapporten inte ställning till om det kapital som måste tillföras företagssektorn utifrån skulle komma från hushållssektorn eller från kollektiva fonder – det var under den här tiden AP-fonderna befann sig under uppbyggnad.

Punkt 7 i Arbetsgivarföreningens lönepolitiska program innebar att man har tagit avstånd från EFO-modellen och alltså går tillbaka till ett tidigare tankande.

Man kan fråga sig varför detta skett. Det mest uppenbara är inflationsutvecklingen och de rörliga vaxelkurserna. Man kan inte i den värld som vi nu lever i arbeta med den modell som Nils Lundgren visade på bilden och som innebar att man försöker sikta mot ett riktmärke som hela tiden rör sig. Man

måste han ett fastare riktmärke. Det enda riktmärke som fungerar på det sättet är en fast prisnivå.

Man säger att lönepolitikens riktpunkt måste vara ett fast penningvärde. Det är en riktpunkt att sträva efter. Det är inte säkert att man hamnar där, men man kan inte uppställa en alternativ riktpunkt. Det går inte att formulera riktmärken av typ X procent årlig inflation.

En annan väsentlig synpunkt är just den som har med finansieringen av investeringarna att göra. Såsom debatten kommit att utvecklas har vi från vår sida svårt att acceptera EFO-modellens utpluggning att man ställer sig neutral till om den externa finansieringen kommer från hushållssektorn eller kollektiva fonder. Vi har känt ett behov av att markera att lönsamhetsförhållandena måste vara sådana att det blir några procent i positiv avkastning, dvs reallt efter inflation och netto efter skatt, för personer i genomsnittliga inkomstlagen. Detta är nödvändigt för att möjliggöra ett fortlöpande intresse bland de breda grupperna att satsa sparmedel i näringslivet. Man kan tänka sig ändringar både av skatteförhållandena och av inflationstakten, som påverkar den andel av förädlingsvärdet som måste avsättas som driftöverskott för att ett sådant lönsamhetsmål skall kunna uppnås. Beaktas dessa förhållanden, kan målet för lönepolitiken inte längre anges i termer av den internationella prisstegringen och produktivitetsutvecklingen i den utlandskonkurrerande sektorn.

Detta är väl de väsentliga skalorna till att vårt lönepolitiska program innebär en ståndpunktsförskjutning i förhållande till det ursprungliga EFO-tankandet och till att vi anser att vi numera måste arbeta på ett annat sätt.

Jag vill till sist säga några ord om Nils Lundgrens avslutande synpunkter på rollfördelningen. Jag skulle vilja säga att ett väsentligt skal för EFO-utredningen och hela det tankandet var det fredsbevarande. Om man funderar över varför konflikter uppkommer – vare sig det gäller militära konflikter eller konflikter på arbetsmarknaden – finner man att det beror på att parterna utvecklar väsentligt skilda förväntningar. Man grundar sina bedömningar på olika faktorer. Om däremot båda parter har en någorlunda enhetlig verklighetsuppfattning är risken för öppna konflikter mindre.

Ett syfte med EFO-arbetet var att bidra till en genomlysning av de faktorer som ligger till grund för lönebildningen, så att den allmänna opinionen liksom medlemmarna i arbetsgivarernas och lantagarnas organisationer skulle få lättare att bilda sig realistiska förväntningar om resultatet av avtalsförhandlingarna. Om de förväntningarna inte är alltför olika i procent räknat kommer man att föredra kompromissuppgörelser framför att gå till en konflikt.

Om man går ifrån EFO-modellen och istället

följer det alternativa resonemang som jag skisserat, har vi ett lika enkelt hjälpmiddel som EFO-modellen för att gora förvantningarna mer enhetliga i de olika intressegrupperingarna. Starkt oenhetliga förvantningar ökar riskerna för öppna konflikter. Därmed ökar också intresset för statliga ingripanden, dvs någon form av inkomstpolitik.

Därmed skulle jag vara inne på ett resonemang som innebar att det här med loneförhandlingar och lonebildning inte bara är en akademisk modellexercis utan också ett sätt att lösa en konflikt i fredliga former. Det finns alltid ett samspel mellan politiska och fackliga faktorer i den här processen. Vi har i Sverige en traditionell form för att lösa sådana konflikter, och den innebar att förhandlingsspelet i huvudsak förs på den fackliga planhalvan, även om de politiska faktorerna finns med i bilden. Utmaningar som studerar vårt system har svårt att se den avgörande distinktionen mellan en mer politisk inkomstpolitik och den extrema form av centraliserad lonepolitik som vi kommit att utveckla i Sverige. Skalet är att de samhällsekonomiska faktorerna spelar in på ungefär motsvarande sätt.

Jag anser alltså att alternativet är en lönepolitik som regelmassigt förutsätter öppna konflikter som ett normalt led i själva konfliktlösningssprocessen. Men det är ju egentligen inte aktuellt i den här diskussionen, i varje fall inte i den diskussionen som Nils Lundgren och jag för.

Clas-Erik Odhner:

Karl-Olof Faxén sade i slutet av sitt anförande någonting som jag tycker är mycket väsentligt, nämligen att EFO-modellens avgörande roll som fredsbevarande faktor är att den skapat en gemensam uppfattning om den faktiska ekonomiska situationen som utgångspunkt för förhandlingarna. Jag vill gärna understryka det, eftersom jag tror att det är mycket väsentligt. Jag håller helt med om att det mycket lättare uppstår konflikter om man har olika uppfattningar om verkligheten.

Jag ser den roll som EFO-modellen spelat väldigt mycket som en pedagogisk roll – en bestående pedagogisk roll. Hur vi än kommer att gora i framtiden tror jag att EFO-modellen inom den allmänna opinionen och bland dem som sysslar med den här verksamheten har skapat en betydligt högre grad av realism i synen på problemen än vad man hade tidigare. Det förvånar mig därför att Karl-Olof säger att han vill gå tillbaka till ett tidigare tankande. Jag vill för egen del konstatera att jag aldrig vill gå tillbaka till ett tidigare tankande, utan jag vill gå framåt.

När det sags i SAF:s lonepolitiska program att lönerna inte skall få kompensation för inflationen kan det knappast vara någonting som skapar enighet och verkar fredsbevarande. Det vore in-

tressant att försöka komma fram till hur vi skall kunna förändra och anpassa systemet eller eventuellt skapa ett nytt som fungerar bättre. Men att gräva upp stridsyxan igen är val knappast någon lösning.

Karl-Olof säger att det var de rörliga växelkurserna och inflationstendenserna på världsmarknaden som gav dödsstoten åt hans och SAF:s tro på EFO-systemet. Det där förvånar mig kanske lite grand. Nils Lundgren sade att det tagit svenskarna hela 70-talet att tanka sig in i nya, rörliga växelkursssystem. Men tank om vi gjort det alldeles för gavs och får fasta växelkurser på 80-talet. Vi har nu fått EMS, och om Storbritannien och Norge går med blir den ju intressant också för Sverige. Vidare har vi de pågående diskussionerna i IMF om ett utbyteskonto mellan dollar och SDR som skulle kräva en kursgaranti för den forra.

Då är vi snabbt tillbaka i ett system med fasta växelkurser, ehuru kanske inte lika fasta som de vi hade på 60-talet. Det var i och för sig för fast, framst därför att ingen ville revalvera eller appreciera. Vi kanske får ett system, där vi har bättre möjligheter att gora en effektiv bedomning av vaxelkursutvecklingen.

1974 och 1975 diskuterade vi denna problematik, och då var vi knutna till D-marken, och med hänsyn till D-markens knytning till andra valutor tyckte vi att det var relativt möjligt att forutse prisutvecklingen. Vaxelkurserna har inte varit så där kolossalt rörliga för Sveriges del.

Av större betydelse har den omständigheten varit att förändringar i bytesförhållandena spelat en mycket större roll än tidigare. Dessa är naturligtvis svåra att forutse. Oljeutvecklingen kan man i viss mån forutse, men att gora kvantitativa prognoser är mycket svårt. Här trevar vi självfallet i stor utsträckning i blindo.

Vi hade vidare en hel del andra givna förutsättningar och stabila förhållanden: relationerna mellan loneutvecklingen i k-sektorn och s-sektorn, vinstutvecklingen och en rad sådana faktorer. För att hålla modellen någorlunda enkel och gora den beräkningstekniskt möjlig i en situation då vi annu inte hade utvecklat datatekniken så långt, tog man en del förhållanden som givna. Det är klart att man där kan sätta in nya och mer dynamiska funktioner i en modell med nuvarande beräkningsteknik. Frågan är bara om utvecklingen är förutsebar. Samma problem arbetar självfallet varje form av prognosmodell med, och det är alltså inget speciellt för EFO-modellen.

En tredje punkt som är väsentlig är de lonepolitiska realiteterna i en situation med minskat utrymme.

Under 60-talet hade vi en produktivitetökning inom k-sektorn som – tillsammans med en begränsad prisstegringstakt på världsmarknaden – möjliggjorde en loneökning på i genomsnitt 9 å 10 pro-

cent, vilket var en kraftig ökning. Sedan dess har folk vant sig vid så starka ökningar. Det finns har en psykologisk faktor som är betydelsefull. Jag tror att man här ofta gör en felaktig bedömning av loneförhandlingarnas roll. I de makroekonomiska diskussionerna betraktar man ofta dessa förhandlare som personer som sitter och bestämmer mer efter sitt eget skon och med stor handlingsfrihet. Men det är i själva verket alldeles fel. De har alltid en stark press från medlemmarna. Medlemmarna är i hög grad bundna av penningillusionen, till ett nominellt tankande på lonerna, även om de samtidigt är medvetna om och trotta på inflationen. Samtidigt har vi hela den problematik som jämförelser mellan grupper och individer för med sig. Dessa jämförelser spelar ofta en större roll än bedömningen av själva den faktiska ökningen. Detta gör att det alltid byggs upp en stark press på förhandlingarna att få ut så mycket som möjligt i kronor och oren. Det är svårt att förklara för den enskilde löntagaren i ett företag som gjort goda vinster, varför han av solidaritetsskäl inte skall kunna begära att få del av de höga vinsterna, eftersom dessa vinsterna ändå inte tillfaller andra löntagare, om han inte tar ut sin del av dem.

Det är här som EFO-modellen har spelat en mycket stor roll. Av det har skalet behöver vi EFO-modellen eller någon motsvarande modell i framtiden, helt enkelt för att förklara realiteter för människor på ett någorlunda lättbegripligt sätt. EFO-modellen har haft en stor betydelse för att för löntagarna klargöra begränsningarna i förhandlingsutrymmet. På det sättet har man kommit fram till en mer realistisk verklighetsbild. Jag vill inte påstå att vi lyckats komma så långt att löntagarna i allmänhet och arbetsgivarna kommit fram till samma verklighetsbild — det vore att begära val mycket — men deras verklighetsbilder har i varje fall närmast sig varandra väsentligt.

Det har sagts att vi utan en sådan här mekanism kommer fram till tvånget att föra en inkomstpolitik. Det är kanske en strid om ord, men jag vet inte riktigt hur begreppet "inkomstpolitik" skall definieras. Den kan definieras på olika sätt.

Karl-Olof Faxén nämnde att utlanningar som studerat det svenska systemet sagt att vi har haft en inkomstpolitik ända sedan vi började med centrala förhandlingar - visserligen inte en statlig inkomstpolitik, men en inkomstpolitik behöver inte nödvändigtvis vara statlig. Jag skulle snarare vilja definiera "inkomstpolitik" såsom varje form av lonepolitik, där man i förhandlingarna tar klar hänsyn till de makroekonomiska konsekvenserna av sina avtal. Det har vi faktiskt gjort ända sedan vi började med centrala förhandlingar 1952. Systemet med centrala förhandlingar skapades därför att vi fann det nödvändigt att ta makroekonomiska hänsyn dvs ekonomisk-politiska hänsyn, vid förhandlingarna.

Vad vi således har haft är en inkomstpolitik utan statlig inblandning. Sedan hade vi under 1970-talet de så kända Haga-uppgörelserna. Här är gransdragningen mellan en inkomstpolitik med statlig inblandning och utan statlig inblandning mycket vag. Man är inom fackföreningsrörelsen inte särskilt glad åt detta system. Man vill inte ha en statligt påtvingad inkomstpolitik, och den uppfattningen delar jag helt och hållet.

Men en förhandlad inkomstpolitik mellan parterna har vi som sagt enligt min uppfattning haft sedan länge. Om vi ibland överskridit gransen för en förhandlad inkomstpolitik, genom att även staten ingått som part, är svårt att säga. Men i vilket fall som helst delar jag Nils Lundgrens uppfattning att det är nödvändigt att vi ställer upp vissa normer för avtalsrörelserna, eftersom förhandlingarna annars kan gå oss ur handerna. Darför är det orimligt när Karl-Olof Faxén vill överge normerna utan att ställa upp några nya i stället. Jag tycker inte att de skäl han nämnde för att bryta sonder EFO-modellen är särskilt starka. Den internationella prisutvecklingen är visserligen svårberäknad, men en bedömning av den måste ju under alla förhållanden göras. Prisbildningen i s-sektorn och kommunernas självständighet kan man passa in på annat sätt. I varje fall tycker jag inte att vi skall gå tillbaka till något tidigare tankande. Vi skall bygga vidare på vad vi lärt oss och göra systemet bättre.

Lars Jacobsson:

Jag har begärt ordet därför att jag tycker att enigheten hos de föregående talarna om hur bra vi haft det varit alltför stor. Det är för mig svårt att prisa den tidigare utvecklingen i samma tongångar som de föregående talarna gjort.

I första hand tycker jag att vi borde ha en högre ambitionsnivå när det gäller prisutvecklingen än vi hittills haft. För att komma till rätta med inflationen behövs mer av inkomstpolitik, även om begreppet "inkomstpolitik" är litet suddigt. Vi borde emellertid diskutera skatter och vaxelkurser samtidigt som vi fastställer lonerna.

Det är endast med en sådan ökad inblandning av olika faktorer som vi har möjlighet att komma ned i en låg inflationstakt. Jag tycker att vi i högre grad borde försöka få stabila priser och hata inflationen på större allvar. Anledningen hartill är att inflationen ger skadeverkningar i ekonomin av i första hand två slag. För det första sker en helt oplanerad inkomst- och förmogenhetsomfördelning som är väsentligt större än varje låglonesatsning och varje skatteomläggning som görs. Det är märkligt att man inte tar hänsyn till den inkomstfördelning som inflationen åstadkommer och försöker få bort den i stället för att satsa stora resurser på att diskutera de mindre faktorerna, dvs låglonesatsningar och inkomstskatteomläggningar.

En annan faktor som gör att inflationen berör mig mycket illa är att inflationen är ett mycket allvarligt hot mot hushållssparandet. Det borde skapas rimliga villkor för sparandet, dvs en positiv avkastning efter skatt och inflation. Det är emellertid praktiskt taget omöjligt att skapa rimliga villkor för hushållssparandet så länge vi har en inflations-takt på 10 procent. Huruvida kommer hushållssparandet att på sikt kraftigt reduceras. Det innebär att vi får ett slut på den decentraliserade kapitalbildningen, och att vi i stället får en kapitalbildning i olika större institutioner: staten, större företag och olika institutioner. En sådan utveckling utgör ett hot mot den decentraliserade marknads-ekonomi.

På basis av denna kritik av inflationen borde man kunna ställa högre krav på de här inblandade parterna – SAF, LO, TCO och statsmakterna i form av riksbanken och ekonomidepartementet, nämligen att de skall lösa inkomstfördelningen plus fördelningen av valståndökningen under stabila priser. Det är det kravet vi skall ha på de inblandade parterna. En blir det i stor utsträckning en fördelning flera gånger av ett mycket begränsat reall utrymme. Man tar inte i löneförhandlingarna hänsyn till att man genom politiska beslut avstått en hel del av det tillgängliga resursutrymmet i den offentliga sektorn, utan sedan kräver man att få det en gång till i en kommande lönebildning. Vi kan exemplifiera detta med det kommande årets utveckling där utrymmet för real standardstegring uppgår till ca 3 procent. Det skall fördelas på fyra olika poster. För det första har vi beslutat att den offentliga sektorn skall fortsätta att öka. För det andra har vi genom offentliga beslut bestämt att ge ökade resurser till vissa grupper, bl.a pensionärer och barnfamiljer. För det tredje måste vi avstå en del pengar till oljeländerna. Kvar som en fjärde post finns en standardstegring till löntagarna. Det utrymmet blir kanske en procent realiter, eller mindre än så. Det finns då möjlighet att ta ut 11 procent i löneökning – 1 procent i real standardstegring och 10 procent för inflationen – eller 1 procent i löneökning och stabila priser. För mig framstår det som både meningslöst och olampligt att höja lönerna med 11 procent när det realla utrymmet är 1 procent.

Nils Lundgren:

Till Lars Jacobsson vill jag säga att jag helt stöder tanken att vi bör dra ner inflationstakten till nära nog prisstabilitet. Problemet är att när man försöker beskriva hur vaxelkurspolitiken då måste byggas upp blir man utskräddad. Vi måste nämligen då konstruera en prisindex för sådana varor på världsmarknaden som är viktiga för Sverige. Denna index kan vara uttryckt i en lamplig ledande

valuta, t.ex. dollar eller D-mark. Sådan måste riksbanken intervensera på valutamarknaden och styra kronkursen så att denna index uttryckt i svenskt mynt ligger stabil (eller sjunker successivt om vi vill kompensera för s-sektorns lagre produktivitetsökningstakt). I dagens läge skulle detta innebära en kontinuerlig revalvering mot andra valutor. En sådan vaxelkurspolitik kräver en mycket hög grad av förtroende för regeringens och riksbankens styrka och konsekvens.

Om vi inte kan hoppas på en sådan inhemsk fasthet, kan vi försöka hitta en annan valuta vars värde i varor hålls konstant av dess penningvårdande myndigheter. Då räcker det om vi konsekvent håller fast vaxelkurs mot denna valuta. Så gjorde de flesta länder mot dollarn och det gick så bra länge USA bevarade sin prisstabilitet. När USA tillät en inhemsk inflation blev denna därför global. Västtyskland drev emellertid en prisstabiliserande politik och tvingades därmed till en successiv revalvering av D-marken mot dollarn. Några år in på 70-talet försökte vi i Sverige hålla fast vaxelkurs mot D-marken i stället, men försöket misslyckades genom att vi inte klargjorde de spelregler detta implicerade för lönebildningen i Sverige.

Jag håller med Clas-Erik Odhner om att vi antagligen går mot fasta vaxelkurser igen därför att ledande grupper i industrivarlden vill detta. Men vi kommer ju inte dit förran vi har lyckats synkronisera inflationstakten i de olika länderna och det kan ta lång tid.

Vi kan ha delade meningar om vilken inflations-takt det är realistiskt att eftersträva och om vilken vaxelkurspolitik som är genomförbar. Men en sak måste vi vara ense om. Inflationstakt och vaxelkurs är så förbundna med varandra att vi inte kan ha av varandra oberoende målsättningar för båda. Antingen väljer vi en vaxelkurspolitik t.ex. den nuvarande valutakorgen, och så får vi acceptera den inflationstakt vi då får. Eller också väljer vi en inflationstakt t.ex. prisstabilitet, och så får vi räkna ut hur vaxelkursen då måste ändras mot omvärlden.

Man kan alltså inte både stödja tanken på prisstabilitet i Sverige och den nuvarande valutakurspolitiken.

Franz Ettlin:

Med hänsyn till Nils Lundgrens beskrivning av EFO-modellens sätt att förklara löneutvecklingen i Sverige under 1950- och 1960-talen vill jag tillfoga att EFO-modellen är en väsentligt mer sofistikerad modell än denna vulgärtappning som tyvärr använts för mycket i Sverige. I den sofistikerade tappningen fungerar den utmärkt för att förklara löneutvecklingen också under 1970-talet. Jag tyc-

ker att även i normativt avseende är EFO-modellen och EFO-rapporten en alldeles för bra tankemodell för att man skulle vilja överge den. I stället för att frångå EFO-modellen borde man försöka utnyttja det stora kunnande om väsentliga samhällsekonomiska samband som ligger bakom den. Det borde man göra för att få den svenska ekonomin att fungera bättre igen – i första hand genom att underlätta och påskynda en återgång till den så kallade huvudkursen som lammades 1975.

Vi har ändå i dag ett läge där ca 6 procent av vår arbetskraft är underutnyttjad i öppen eller dold form. Vi har ett mycket stort bytesbalansunderskott och ett väldigt stort budgetunderskott. I detta läge finns egentligen bara två vägar att gå. Den ena, som fungerat tidigare, är helt enkelt att den utländska konjunkturutvecklingen får en sådan fart att den drar Sverige med sig upp på den balanserade huvudkursens bana. Men de internationella konjunkturutsikter vi har inför 1980-talet ger inte anledning till alltför stor optimism – man kan inte gärna tro på en sådan räddning. Då återstår bara möjligheten att försöka åstadkomma motsvarande resultat genom en blandning av ekonomisk politik och loneförhandlingar. Det kräver att vi måste sänka vårt relativa kostnadsläge och öka vår konkurrenskraft. Därigenom kan vi på sikt råda bot på alla de tre obalanser som jag tidigare nämnde, nämligen undersysselsättningen, budgetunderskotten och bytesbalansunderskotten.

Vad man egentligen borde förhandla om är det *reala* ekonomiska utrymmet för loneökningar efter skatt. Detta utrymme är *omvänt* beroende på nominalloneökningens storlek och dessutom är utrymmet *direkt* beroende på vad som görs med ekonomisk politik medel för att förbättra vårt relativa kostnadsläge. För avtalsalternativ som inte förbättrar vårt relativa kostnadsläge borde vi egentligen ha en *sänkning* av de disponibla reallönelnerna. Andra avtalsalternativ, som möjliggör en väsentlig förbättring av Sveriges internationella konkurrenskraft, skulle tillåta disponibla reallöneökningar på 1,5 å 2 procent. Var någonstans mellan en reallönesänkning och en hygglig realloneökning vi kommer att landa beror emellertid också på den ekonomiska politikens inverkan på inkomstskatterna och konsumentpriserna. Vad man borde försöka åstadkomma är helt enkelt en låg nominell ökning av lonekostnaderna (mätt i korgvaluta) tillsammans med statsmakternas aktiva stöd av ett sådant avtal genom en sänkning av det direkta och indirekta skattetrycket och möjligen också genom en sänkning av arbetsgivaravgifterna.

Karl-Olof Faxén:

Jag skall bara kommentera synpunkten att det krävs någon form av norm, någon form av gemensamt tänkande som ett led i en fredsbevarande förväntningsbildningsprocess i loneförhandlingarna. Man kunde tänka sig det målet att vi håller samma inflationstakt i Sverige som genomsnittet i omvärlden och att vi i stort sett accepterar den sysselsättningsnivå som man i genomsnitt har i omvärlden. Med en så föga ambitiös målsättning behövs ingen central lonepolitik och ingen EFO-modell eller liknande normsystem.

Men nu tycker varken jag eller de flesta andra människor att detta är ett rimligt sätt att formulera målen. Man måste formulera målen så att vi får en lägre inflationstakt än omvärlden – det var Lars Jacobsson inne på – och formulera målen så att vi får en högre sysselsättningsnivå än omvärlden.

Därmed krävs en central lonepolitik som kan medverka till de målen. Men då uppkommer det problem som alla varit inne på, nämligen att det mer ambitiösa målet inte kan nås utan ett förstärkt samspel mellan lonepolitik och ekonomisk politik, framför allt vaxelkurspolitik och finanspolitik. Det samspellet måste både tidsmässigt och på annat sätt organiseras så att man får den *nodvandiga* genomlysningen av orsakssambanden och av ansvarsfördelningen.

Det kan sagas att i detta samspel blir det den ekonomiska politiken som styr inkomstfördelningen. Det blir en sats som inte riktigt svarar mot parternas roll i samhället.

Å andra sidan leder redan garantiregeln som vi fått med 1978–79 års avtal till att det väsentligen blir den ekonomiska politiken som bestämmer inkomstfördelningen, dvs att parterna via garantiregeln försöker skapa ett visst utrymme för den *reala* konsumtionen. Och sedan kan man inte göra mer. Lösamheten blir en restpost.

Clas-Goran Odhners definition av "inkomstpolitik" är en ganska elegant formulering, men i den ligger trots allt att det är fråga om ett samspel mellan statsmakterna, som har ett ansvar för den ekonomiska politiken, och arbetsmarknadsparterna, som skall försöka manövrera sina uppgörelser, medan kommunerna står självständiga ute på flygeln och gör någonting helt annat.

Clas-Erik Odhner:

Jag vill anknyta till vad Karl-Olof sade senast. Jag deflar nog snarare Nils Lundgrens uppfattning när det gäller tidsföljden i en förhandling, nämligen att statsmakterna skall bestämma ramen och att parterna sedan skall komma in och ha sin förhandling. Därefter är naturligtvis statsmakterna fria att i efterhand fatta beslut som har med fördelningen att

göra men de måste vara medvetna om konsekvenserna.

Man missar ofta i dessa resonemang en väsentlig sak som Nils Lundgren visade med sin figur, nämligen att man inte bara påverkar den förhandling som pågår utan i hög grad också framtida förhandlingar. Men den ekonomiska politiken påverkar inte framtida förhandlingar på samma sätt som den pågående. Det uppstår härigenom en långsiktig utvecklingsprocess, där varje åtgärd påverkar inte bara nästa förhandling utan även de där efterföljande. Jag tror att regeringen ofta missar detta samband vid utformningen av den ekonomiska politiken.

Det är naturligtvis riktigt som Ettlins sade att det inte bara gäller att förhandla om ett reellt ekonomiskt utrymme. Det finns ju ändå ett viktigt fordel-

ningspolitiskt moment i det hela. Den avvägningen förklaras ganska bra genom det som Nils Lundgren framhöll ifrån EFO-utredningen, nämligen att om fördelningen gick för långt åt någotdera hållet så uppstår genast en korrigeringsprocess. Man behöver inte en gång för alla slå fast en linje, utan parterna får prova sig fram. Det är naturligtvis en väsentlig del av mekanismen för ett fritt förhandlingssystem.

Slutligen bara en kommentar till Lars Jacobsson. Vi vill alla ha 0-inflation. Men det räcker inte med att hata inflationen, utan man måste också gora någonting åt den, och det är inte lika lätt. Hata kan vi alla gora. Men det är mycket frustrerande att hata något som man inte kan gora någonting åt. Det vore bättre att hata litet mindre och gora desto mer.